

disagreements of such an attitude is quite wide and depends on the perception of childhood as a subject or object of culture in the modern information society. The pedagogical ideas of V. Sukhomlinsky as a teacher and scientist are defined. Attention is focused on the intellectual needs of modern civilization, on the weighty contribution of the scientist to considering the concept of "childhood" as diverse, and also interpreting it in the context of humanistic pedagogy, based on the priority of human values, love for the child, respect for his inner, spiritual. It has been established that the specific feature of childhood is the multichannel influence of the entire system of social and human sciences, which enriches the theory of childhood and at the same time complicates the development of uniform general methodological guidelines and principles for its holistic study. Analyzed the theoretical views of scientists on the problem of the interaction of preschool children with the media space, as well as revealed the main functions of media tools. It is established that the child, mastering the elementary information technology, is better able to argue and solve problems in the internal plan, feel competent.

Key words: childhood, subculture, informative society.

УДК 378.147

Ірина СЕРЕДА

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної освіти
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна
e-mail: sereda_iv71@ukr.net*

Євгеній ЗБИШКО

*магістрант 567 групи
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна
e-mail: poet199700@gmail.com*

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті здійснено аналіз проблеми інклюзивного навчання у педагогічній системі В. О. Сухомлинського. Розкрито сутність інклюзивної освіти та інклюзивного навчання. Визначено погляди В. Сухомлинського на проблему інклюзивного навчання. Проаналізовано статті та поради видатного педагога щодо реалізації індивідуального підходу до учнів, роботи з важковиховуваними дітьми, навчання і виховання дітей зі зниженими розумовими можливостями.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, педагогічні погляди В. О. Сухомлинського, діти з особливими освітніми потребами, індивідуальний підхід.

Питанням інклюзивної освіти в останні роки присвячують увагу все більше науковців як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Сьогодні висуває нові вимоги у ставленні до людей, які мають певні особливості психічного чи фізичного розвитку. Кожна людина виступає як повноправна частина суспільства, поступово відбувається інтеграція усіх верств населення в єдиний соціум. Такі зміни детерміновані головною метою соціального розвитку – створення «суспільства для усіх» і законодавчо закріплені на державному рівні Концепцією розвитку інклюзивного навчання (2010).

Можливість навчання всіх дітей в умовах загальноосвітнього закладу досить давно стала об'єктом дослідження науковців, хоча трактували

цю ідею по-різному. Протягом останнього десятиліття такі вітчизняні науковці як В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко присвячують свої праці дослідженню проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Вагомий внесок у розвиток спеціальних навчальних закладів, розбудову їх структури, створення методик діагностування психічного розвитку дітей мали праці видатних науковців минулого та сьогодення Л. Виготського, О. Венгер, О. Запорожця, О. Киричука, Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, Н. Морозової, В. Синьова, П. Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка, які обгру-

нтували принципові положення особливостей розвитку психічних процесів у дітей різних вікових категорій, механізмів формування їх соціально-комунікативної активності.

У цьому напрямку працювали й німецькі дефектологи Р. Вайс, Б. Менель, А. Фукс, які рекомендували розпочинати роботу з дітьми з особливими освітніми потребами якомога раніше (бажано з дошкільного віку). За таких обставин, вважали вони, створюються сприятливі умови для попередження вторинних порушень [7].

Питання про створення державної системи громадської допомоги дітям із вадами психофізичного розвитку, їхнього навчання, виховання і лікування у спеціальних закладах порушувалися В. Ветуховим, О. Володимирським, М. Котельниковим, П. Мельниковим, І. Сікорським, І. Соколянським, О. Шербиною тощо [1; 3].

Питанням «освіти для всіх» цікавляться не так давно, проте, якщо дослідити праці видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського, то можна простежити цілу систему педагогічних поглядів щодо навчання дітей з особливими потребами. Погляди видатного педагога В. Сухомлинського на навчання і виховання дітей зі зниженою здатністю до навчання, а також щодо реалізації індивідуального підходу до учнів не втрачають своєї актуальності і є прогресивними в умовах сьогодення.

Багатогранна педагогічна система Василя Олександровича увібрала в себе ідеї видатних мислителів-гуманістів минулого та традиції народного виховання. Вона вивчається науковцями в різних аспектах, була об'єктом ґрунтовних досліджень І. Антонової, Р. Атоянома, Є. Березняка, І. Беха, Н. Бібік, Л. Бондар, А. Борисовського, В. Бутенка тощо. Вивчення та аналіз педагогічних поглядів В. Сухомлинського сприяє пошуку власних шляхів реалізації гуманістичних ідей у навчально-виховній практиці. Метою статті є розкриття особливостей інклюзивного навчання в системі педагогічних поглядів В. Сухомлинського.

В умовах світової інтеграції активно розвивається нова філософія, у межах якої відбувається подолання негативних наслідків дискримінаційних процесів у соціумі. Очікування суспільства розкриваються в організації, функціонуванні й розвитку системи освіти України, до якої громадянину, незалежно від його соціального статусу, стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має забезпечуватися рівний і справедливий доступ. Процес демократизації та гуманізації освіти в Україні спрямований на ствердження особистості учня як найвищої соціальної цінності та створення умов для здобуття якісної освіти відповідно до здібностей дітей.

Розвиток гуманного суспільства в Україні і процеси інтеграції до європейської спільноти актуалізують проблему забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує її найбільше, зокрема, дітей з особливими освітніми потребами. До груп таких дітей належать: діти з порушеннями психофізичного розвитку, з обмеженими можливостями здоров'я, інваліди, діти із різних соціально вразливих груп тощо. Такі пріоритети державної соціальної політики в Україні безпосередньо реалізуються в організації, функціонуванні й розвитку інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта – це система освіти, яка надає підтримку в навчанні, вихованні й розвитку кожній дитині (з нормальним розвитком, з вадами в розвитку, обдарованій та соціально вразливій), визнає її потенціал та задовольняє всі її індивідуальні потреби. Оскільки відмінності між людьми є природним явищем, то і навчально-виховний процес слід відповідним чином адаптувати до потреб дітей, а не «підганяти» його під старі організаційні шаблони [3].

Відповідно, «інклюзивне навчання – це система освітніх послуг в умовах загальноосвітнього закладу, що базується на принципі забезпечення основоположного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти загальноосвітні навчальні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних освітніх потреб та різних форм навчання дітей з особливими потребами. Загальноосвітні навчальні заклади повинні забезпечити спектр необхідних послуг відповідно до різних освітніх потреб таких дітей» [2, с. 19].

За А. Колупаєвою, інклюзія – це політика та процес, який дає змогу всім дітям брати участь у всіх освітніх програмах; повне залучення дітей з відмінними здібностями в усі аспекти шкільної освіти, які є доступними для інших дітей [4, с. 6]. Тотожне положення: «Освіта має надаватися в межах можливого в загальноосвітніх школах, без будь-якого вияву дискримінації, стосовно дітей та дорослих інвалідів» – є офіційною позицією європейської спільноти, представленою ЮНЕСКО, Комісією з прав людини [2, 8–9].

Ще кілька років тому для багатьох дітей з вадами навчання проходило в домашніх умовах, за ними закріплювали вчителів, які індивідуально їх навчали. Тривалий час такі діти були ізольовані від суспільства, тепер же навчання проходить переважно в умовах звичайних загальноосвітніх навчальних закладів. В. Сухомлинський ще понад

півстоліття тому висловлював свою позицію так: «В школу щороку приходять окремі діти зі зниженою здатністю до навчання, спостереження приводять до висновку, що для таких дітей потрібні особливі заходи. Але вчити і виховувати таких дітей потрібно у масовій загальноосвітній школі» [5, 85].

Видатний педагог говорив про особливі заходи для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Сьогодні, в умовах інклюзивних класів, де поряд зі звичайними дітьми може навчатися дитина з особливими потребами, обов'язково присутній асистент учителя, який працює з цією дитиною. Такий вчитель допомагає виконувати завдання, надає додаткові роз'яснення, якщо потрібно – допомагає встати (сісти), він – права рука вчителя. Кожен учень інклюзивного класу також може і повинен допомогти товаришеві, який потребує цієї допомоги, має бути уважним та чуйним.

У процесі організації навчально-виховного процесу в умовах інклюзивної освіти цінними стають погляди В. Сухомлинського на специфіку роботи з дітьми із заниженою здатністю до навчання. Василь Олександрович характеризував дітей з інертним типом нервової діяльності, «...як дитину, в якій потік думок тече бурхливо, стрімко, народжуючи все нові образи, з іншої – як широка, повноводна, могутня, таємнича в своїх глибинах, але повільна річка. Навіть непомітно, чи є у цієї річки течія, але вона сильна і нестримна, її не повернути у нове русло, тоді як швидкий, легкий, стрімкий потік думки інших дітей можна ніби перегородити, і він відразу ж спрямується в обхід» [5, 46].

Стосовно дітей з особливостями психофізичного розвитку В. Сухомлинський підкреслював: «Вчити і виховувати таких дітей треба у масовій загальноосвітній школі: створювати для них якісь спеціальні навчальні заклади немає потреби. Ці діти не є потворними, вони найкрихітніші, найніжніші квіти в безмежно різноманітному квітнику людства» [5, 92–93]. Ця ідея згодом лягла в основу класів вирівнювання, як одного з найважливіших елементів інтегрованого навчання дітей з особливими освітніми потребами. І сьогодні у тих школах, в яких до розв'язання цієї проблеми ставляться з належною відповідальністю, створення інклюзивних класів дає виключно позитивні результати.

Слід відзначити також перспективні кроки В. Сухомлинського як директора школи щодо забезпечення навчально-виховного процесу психологічною підтримкою. Так, за його ініціативою у Павлівській школі вперше було створено психологічну службу під назвою «Психологічна комісія». До її

складу входили шкільний лікар і найкраще психологічно обізнані вчителі. Комісія ставила своїм завданням встановити причини, через які дитині важко вчитися. При цьому особливо велика увага приділялася аналізу особливостей сприйняття дитиною предметів і явищ навколишнього світу, особливостей мислення, мови, пам'яті, уваги [4, 47].

До Василя Олександровича ніхто цю проблему не розглядав з такою гостротою і наполегливістю, ніхто так зацікавлено, послідовно і наполегливо не шукав гідної відповіді, як він. Ця відповідь виявилася дуже простою: невстигаючим учням для нормального психічного розвитку насамперед необхідно якраз те, чого у них немає – успіх у навчанні. Нехай незначний, але успіх. Без такого успіху не може бути нових, вищих досягнень, не може сформуватися повноцінна навчальна діяльність. «Моральні сили для подолання своїх слабких сторін (у тому числі і неуспішності з того або іншого предмету) дитина черпає у своїх успіхах» [4, 92]. Мовою сучасних психологів реалізація цієї закономірності досліджується в концептуальних межах мотиваційної сфери досягнень учня.

Актуальним в умовах інклюзії є погляд В. Сухомлинського щодо оцінювання знань дітей: «Не ловіть дітей на незнанні, оцінка – не покарання, оцінка – радість». Видатний педагог вважав, що головне – не допустити відчуження дітьми своєї «неповноцінності», перешкодити появі в них байдужного ставлення до навчальної праці, не притупити відчуття честі та гідності [5, 60].

На думку В. Сухомлинського, гармонійний і всебічний розвиток особистості можливий тільки там, де два вчителі – школа і сім'я – не тільки діють разом, висувають однакові вимоги перед дитиною, а ще й є єдиними дотримуються єдиних принципів, не мають розбіжностей у цілях, методах і засобах виховання [7].

Відтак, дитина з особливими освітніми потребами повинна почувати себе повноцінним членом соціуму, зростати в ньому, не відчуваючи того, що вона відрізняється від інших.

Одним із важливих моральних приписів щодо завдань інклюзії можна вважати оповідання Василя Сухомлинського «Горбатенька дівчинка». Кінцівка цього оповідання: «Учитель був тепер спокійний: клас витримав іспит», переконує в тому, що діти з особливими потребами повинні сприйматися іншими дітьми класу не як «не такі», а просто як однолітки. Це оповідання – повчальний урок для всіх тих, хто і сьогодні упереджено чи навіть вороже ставиться до дітей особливими потребами.

Також, крім ворожості, у дітей не повинно бути нездорової конкуренції. Найважливіша

конкуренція, яка повинна бути у дитини – конкуренція із собою. Дитина повинна прагнути бути кращою, ніж була вчора, аніж чим сусід по парті чи інші однокласники. Василь Олександрович наголошував, що дитина повинна думати, що сама відкриває істини, а якщо це відкриття зробив учень, що прийшов до школи з обмеженими розумовими здібностями, – він у цю хвилину піднімається на сходинку не лише в розумовому, а й у моральному розвитку: відчуває себе людиною [5, 475].

На думку педагога-гуманіста, у дітей зі зниженими розумовими можливостями потрібно розвивати індивідуальні нахили, тільки там, де є захоплення працею, натхнення, можливе інтелектуальне зростання. Так, В. Сухомлинський розповідав у одній зі своїх праць про хлопчика Павлика, якого вважали «дитиною з уповільненим мисленням», та, розкривши свої здібності в ботаніці, хлопець почав наполегливо працювати з рослинами. Це привело до того, що «...з цієї події почалося переродження Павлика. Поступово в хлопчика зникли боязкість, скутість, нерішучість. Учителі називали цю зміну в хлопця пробудженням думки» [8, 80–87].

Звертаючись до педагогів, В. Сухомлинський наголошував: «Пам'ятайте, що Ви – не тільки сховище живих знань, не тільки фахівці, який уміє передати інтелектуальне багатство людства молодому поколінню, запалити в його душі вогник допитливості, любов до знань. Ви – один із скульпторів, який творить людину майбутнього. Виховання, творення людини – це Ваша професія» [6, 56].

Учитель повинен планувати навчально-виховну роботу так, щоб в позаурочний час проводити екскурсії, свята чи інші заходи, щоб давати дітям більше спілкуватися між собою, співпрацювати в позаурочний час, адже живе спілкування

дає можливість як звичайним, так і дітям з особливими освітніми потребами почувати себе більш впевнено, це налагоджує контакт між учнями.

Василь Олександрович постійно вказував на те, що вчитель має бути професіоналом своєї справи, який вміє завоювати довіру, який є авторитетом для учнів, вміє скеровувати роботу учнів у потрібне русло, вміє пристосовуватися до нових умов, а це – основні якості, якими повинен володіти вчитель, який працює в умовах інклюзивного освіти [1].

Отже, в умовах побудови гуманного європейського суспільства в нашій країні, одним із пріоритетних напрямів є інклюзивне навчання, яке базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання.

На сучасному етапі розвитку інклюзивної освіти важливою є педагогічна спадщина видатного гуманіста В. Сухомлинського, у якій неоціненні скарби педагогічної мудрості сприяють формуванню нової філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Василь Олександрович Сухомлинський значну увагу приділяв роботі з особливими дітьми, наголошуючи, що до таких дітей, як і до інших, потрібно мати особливий підхід. У своїх працях і практичному досвіді він розробляв такі актуальні та значущі питання для інклюзивного навчання, як: індивідуальний підхід до учнів, робота з важковиховуваними дітьми, навчання і виховання дітей зі зниженими розумовими можливостями тощо.

Подальшого вивчення в контексті розглянутої проблеми потребують питання розробки програм підтримки та спецкурсів із соціальної реабілітації для дітей з особливими освітніми потребами, що навчаються в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Бондар В. Інтерпретація еволюції спеціальної освіти: зародження, становлення, розвиток / В. Бондар, В. Золотоверх // Дефектологія. – 2004. – № 1. – С. 2–10.
2. Золотоверх В. Історичні аспекти розвитку спеціальної освіти в зарубіжній практиці (кінець XIX – початок XX ст.) / В. Золотоверх // Дефектологія. – 2002. – № 2. – С. 50–53.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення / Алла Колупаєва [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://slovyanochka.at.ua/publ/inkluzivna_osvita_v_konteksti_realij_sogodennja/1-1-0-53.
4. Сухомлинський В. Верте в человека / Василий Сухомлинский. – М., 1960. – 112 с.
5. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. Сухомлинський // Вибр. твори: В. 5-ти т. – Т. 1. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 53–205.
6. Сухомлинський В. Этюды о коммунистическом воспитании / В. Сухомлинский // К.: Народное образование, 1967. – С. 50–62.
7. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1978. – 264 с.
8. Сухомлинський В. О. Листи до сина / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори в 5т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т5. – С. 80 – 86.

References

1. Bondar V. (2004). Interpretatsiia evoliutsii spetsialnoi osvity: zarozhdenia, stanovlennia, rozvytok [Interpretation of the evolution of special education: origin, formation, development]. Defektolohiia, 1, 2–10(ukr).

2. Zolotoverkh V. (2002). Istorychni aspekty rozvytku spetsialnoi osvity v zarubizhnii praktytsi (kinets khkh – pochatok khkh st.) [Historical aspects of the development of special education in foreign practice (the end of the XIX – early twentieth century)]. Defektolohiia, 2, 50-53 (ukr).
3. Kolupaieva A.A. (2016). Inkluzivna osvita v konteksti realii sohodennia [Inclusive education in the context of today's realities]. Retrieved from http://slovyanochka.at.ua/publ/inkluzivna_osvita_v_konteksti_realij_sogodennja/1-1-0-53 (ukr).
4. Sukhomlynskyi V. (1960). Verte v cheloveka [Believe in the person]. Moskva, 112 (rus).
5. Sukhomlynskyi V. (1976). Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoi osobystosti [Problems of education of a fully developed personality]. Kyiv: Radianska shkola, 1, 53-205 (ukr).
6. Sukhomlynskyi V. (1967). Etyudy o kommunystycheskom vospytanii [Etudes about communist upbringing]. Kijev: Narodnoe obrazovanye, 50-62 (rus).
7. Sukhomlynskyi V. (1978). Batkivska pedahohika [Parent Pedagogy]. Kyiv: Radianska shkola, 264 (ukr).
8. Sukhomlynskyi V. O. (1976). Lysty do syna [Letters to the son]. Kyiv: Radianska shkola, 5, 80 – 86 (ukr).

Ірина Середя, Евгений Збышко. Инклюзивное обучение в системе педагогических взглядов В. А. Сухомлинского

В статье осуществлён анализ проблемы инклюзивного обучения в педагогической системе В. А. Сухомлинского. Раскрыта сущность инклюзивного образования и инклюзивного обучения. Определены взгляды В. Сухомлинского на проблему инклюзивного обучения. Проанализированы статьи и советы выдающегося педагога, касающиеся проблемы реализации индивидуального подхода к учащимся, работы с трудновоспитуемыми детьми, обучения и воспитания детей со сниженными умственными возможностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, инклюзивное обучение, педагогические взгляды В. А. Сухомлинского, дети с особенными образовательными потребностями, индивидуальный подход.

IrynaSereda, Yevgenii Zbysko. Inclusive education in the system of pedagogical views of V. A. Sukhomlinsky

In the context of building a humane European society in our country, one of the priority areas is inclusive education, which is based on the principle of ensuring the basic right of children to education and the right to study in the community.

Inclusive education is an education system that provides support for each child in learning, education and development (with normal development, developmental disabilities, gifted and socially vulnerable), determines its potential and satisfies all its individual needs.

At the present stage of development of inclusive education, the pedagogical heritage of the famous humanist V. Sukhomlinsky is important, whose views contribute to the formation of a new philosophy of state policy in relation to children with peculiar psychophysical development.

Vasily Alexandrovich Sukhomlinsky paid considerable attention to working with special children, arguing that such children, like all others, needed to be found a special approach. In his scientific works and practical experience, he developed such pressing and significant issues for inclusive education as: individual approach to students, work with difficult-to-be-educated children, training and education of children with reduced mental capabilities.

For further study in the context of the problem considered, issues of developing pedagogical support programs and special courses on social rehabilitation for children with special educational needs, who study in a general educational institution, require.